

YOSH BOLALARDA VA O‘SMIRLARDA CHET TILLARINI O‘RGANISH METODIKASI

Murodova Charos Abdurasul qizi

Samarqand chet tillar instituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yosh bolalar va o‘smirlarga samarali ta’lim metodlaridan foydalangan holda chet tillarini o‘rgatish hamda uni amalyotga tatbiq etish istiqbollari hamda xorijiy tillarni yuqori malakali kadrlar va texnologiyalar orqali o‘rganish va o‘rgatish usullari haqida so‘z yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Texnologiya, metod, o‘qitish, bolalar, o‘smirlar, malakali, samarali ta’lim.*

Kirish:

Bugungi kunda xorijiy tillarni bilish ko‘nikmasi professional ta’limning ajralmas qismlaridan biri bo‘lib bormoqda. Bu maktabgacha ta’lim jarayonini ham chetda qoldirgani yo‘q. Yoshlar ta’limi davomida xorijiy tillarni o‘rgatishning ahamiyati sezilarli darajada oshdi. Shu o‘rinda chet tilini o‘rganish va o‘rgatishni kuchaytirishimiz, xorijiy top universitetlar bilan “Exchange” dasturlarini amalga oshirishimiz hamda bu orqali ko‘plab metodlarni o‘rganib tatbiq etishimiz zarur.

Farzandini sevadigan va kelajagi uchun qayg‘uradigan har bir ota-ona u tug‘ilganidan boshlab zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishini orzu qiladi. Chet tillarini bilish ham juda muhim zamonaviy mahoratlardan biri hisoblanadi.

Ko‘pchilik zamonaviy o‘qituvchilarning fikricha, 5 yoshdan kichik bolalar bilan til bo‘yicha shug‘ullanishning foydasi yo‘q. Mashg‘ulotlarda ma’lum bir darajadagi diqqat-e’tibor va berilgan vazifalarni ketma-ket bajarish ko‘zda tutiladi.

Kichkina bolalarga esa buning nafaqat qizig‘i yo‘q va og‘ir, balki aynan chet tillariga o‘rgatishni erta boshlash kelajakda uning bu tilni o‘rganish istagi va qiziqishini so‘ndirishi mumkin.

Til bilan tanishishni esa aksincha, iloji boricha ertaroq boshlagan ma’qul. Ruhshunoslar tomonidan kichkina bolalarning yon-atrofdagi eshitganlarining hammasini qabul qilishlari va keyinchalik gaplarni tuzishda tanish bo‘lgan tovushlar birikmasidan foydalanishlari isbot qilingan.

Ingliz tilidagi dars «shu yerda va aynan hozir» manosida o‘tkazilishi kerak. Bolalar chet tilini hikoyalarni tushunish yoki o‘yinlarda g‘alaba qozonish orqali osonroq o‘rganadilar. Agarda xohlasalar, o‘zlari ishtirokidagi o‘yinlar orqali o‘rgangan ma’lumotlarini mustahkamlab oladilar. Bir tomondan, til bilan ifodalangan kontent bolalar hayoti, kundaligi bilan bog‘liq bo‘lishi kerak, boshqa tomondan, bolalarni muloqotga chorlaydigan faoliyat yoki vazifalar qiziqarli va muhim bolishi kerak. O‘quvchilar dars davomida o‘zlarini darsning bir qismi sifatida tushunishadi va dars jarayonida huddi asar qahramonidek o‘zlarini tutishadi, harakat qilishadi. Boshlang‘ich sinflarda, odatda, chet tillarni o‘rganish hayotiy situatsiya va o‘yinlarga asoslangan harakat usullaridan foydalangan tarzda o‘rganilganda juda samarali hamda

muvaqqiyatli bo'ladi. Agar o'yinli-syujetli situatsiyalar orqali chet tili o'rgatilsa, barcha bolalar bajonu-dil ishtirok etishadi, sababi ular shu tarzda o'sha situatsiyaning bir bo'lagi ekanligini his etishadi. O'quvchilar chet tili bilan, birinchi navbatda, o'z sinf xonalarida birga "yashaydilar". Shuning uchun sinfda muloqot imkoni bo'lsa, o'sha chet tilida bo'lishi kerak. Bolalar nafaqat yo'riqnomalarni tushunish bilan cheklanib qolmasdan, balki chet tili orqali o'z ehtiyojlarini ifodalashlari ham mumkin. Shu nuqtai nazardan, ingliz tilida gaplashadigan shaxs (ona tili bo'lgan)lar bilan muloqot qilishi, sinfga taklif etish ham foydali hisoblanadi. Konstruktiv yondashuvga ko'ra, bolalar imkon qadar ko'proq tilda o'zlari so'zlar mazmunini, qoidalarni bilib olishlari kerak. Bu shuningdek, ularning asosiy fikrlash qobiliyatini rivojlanishiga yordam beradi. Barcha o'quvchilar singari, bolalar ham turli xil ta'lim uslublariga ega. Bolalar uchun moljallangan ta'lim barcha ta'lim uslublarini hisobga oladi. Taktik va kinestetik o'rganish turlari o'quvchidan alohida e'tibor talab qiladi. Boshlang'ich maktablarda o'quvchilarning iqtidorlari, malakalari, bilimlari va qiziqishlari kengroq boladi. Chet tilini o'rganish, shuningdek, o'rganuvchining yaxshi tushuna olish qobiliyatiga bog'liqdir. Chet tilini o'rgatish mobaynida har bir bolani harakati uchun rag'batlantirib borish talab etiladi. Ularda akustik, kinestetik, ritmik va vizual farqlashni rivojlantirish kerak. Bolalar tez o'rganishadi, lekin tezda unutishadi. Shuning uchun, nutqni bir necha bor takrorlab, shu mavzuga doir o'yin yoki tarqatmalar orqali bolalarning esida qolishiga yordamlashish mumkin. Kurslar doim bo'lib, muntazam takrorlashlar ajralmas qismdir. Xorijiy tillarni muvaffaqiyatli o'rgatish keng qamrovli usullarni talab qiladi. Bunga yana bir misol sifatida, bolalarga ingliz tilidagi yoki o'zlari o'rganayotgan tildagi "listening" ya'ni eshittirishlarni qo'yib berish hamda bu bolaga qanchalik ta'sir qilishini kuzatish zarur. Agar ularga bu eshittirishlar tushunarsiz bo'lsa undanda osonroqlarini tinglatish zarur. Shuningdek "listening" dagi so'zlarni avval tarjimasini yozdirib ularga ma'nosini tushuntirish hamda nutqiy faoliyatda qanday qo'llanilishini tushuntirish lozim.

Yana bir samarali metodlardan biri bu ularning o'zlari yoqtirgan va sevib o'ynaydigan narsalaridan foydalangan holda o'rgatishdir. Ma'lumki, ota-ona farzandi uchun kerakli birinchi raqamli shaxslardir. Shu uchun ham ularning ta'lim tarbiyasi hamda bilim olishlari uchun avvalo ular javobgar hisoblanishadi. Shuningdek, ularda ilk qiziqishni uyg'otish, ma'lum bir yo'nalish tomoga boshlash uchun ham ularning ahamiyati kattadir. Bunda biz ko'rishimiz mumkinki, bola o'zning sevimli o'yinchog'iga yoki kitobiga qiziqishi boshqa narsalardan ko'ra ko'proq bo'ladi. Va shu orqali bola yangi so'z yoki terminni o'rganyotgan vaqtda, o'sha yoqtirgan narsasi orqali o'rganadi. Va o'sha sevimli o'yinchog'i orqali o'sha so'z ham sevimliga aylanadi. Umumiy qilib aytganda, aslida chet tilini o'rganishni bolaning juda ham yosh davrlardan boshlagan ma'qul hisoblanadi. Kichik yoshdagi bolalarning miyya faoliyati to'xtovsiz o'sish rivojlanishda davom etayotgani uchun ular miyya faoliyati to'liq shakllanib bo'lgan, katta shaxslarga nisbatan yangi ma'lumotni ancha tezroq qabul qilish qobiliyatiga egadirlar. Ushbu o'ziga xosliklarni inobatga olgan holda darsni rejalashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Masalan, maktabgacha ta'lim

yoshidagi bolalarga chet tilini o'qitishda asosan o'yin, rasmlar, qo'shiq va she'rlardan, multfillardan foydalanish samarali usul hisoblanadi. Chunki ulardagi asosiy tushuncha miyasida rasmi holda tasvirlanadi. Bu esa o'z navbatida bizdan barcha o'rgatiladigan narsalarni shunga ko'ra tasvirlashni talab etadi. Maktabgacha ta'limda tahsil olayotgan bolalarning psixikasi qizqish va yoqtirish kategoriyasiga asoslangan. Yosh bolalar tabiatan yorqin va chiroyli narsalarga juda ham qiziqishadi va ko'p e'tibor berishadi. Buni yosh bolalarning chiroyli ustozlarni, xushmuomala pedagoglarni yoqtirishidan ham yaqqol sezish mumkin. Shuning uchun ularga uzatilayotgan ma'lumotlar, albatta, ularning qiziqishini inobatga olgan holda yetkazilishi va rangli materiallar, rasmi qo'llanmalar bevosita ta'lim jarayonida qo'llanishi lozim. Bu degani maktabgacha ta'lim muassasadagi yoshlarni o'qitish metodikasi, avvalo, ularning qiziqishlariga bog'liq.

Yosh bolalarda chet tillarini o'rganishni ta'lim berish uchun ko'p turdagi metodikalar mavjud. Bu metodikalar uchun asosiy qo'llaniladiganlari, bolalar bilan o'rganish, ularning motivatsiyasini oshirish, va ularning o'rganishni qiziqishini oshirishni o'z ichiga oladi. Quyidagi usullar bu maqsadlarni erishishda yordam berishi mumkin:

1. «O'yinlar va o'yinlar»: Yosh bolalarni chet tillarini o'rganishda qiziqarli o'yinlar va o'yinlar qo'llanish mumkin. Bu o'yinlar o'rganuvchilarning ehtiyojlarini va ularning qiziqishlarini qondirishda yordam berishi mumkin. O'yinlar yordamida bolalar kelajakda qo'llanadigan so'zlarni, frazalarni va grammatik qoidalarni o'rganishlari mumkin.

2. «Rang-barang matnlar»: Rang-barang kitoblar, dasturlar, va hatto rasmi o'yinlari orqali bolalar tilni o'rganishlari mumkin. Bu matnlar bolalarga qiziqarli ko'rinadi, shuningdek, ularning lug'atni mustahkamlashtirishlariga yordam beradi.

3. «Multimedia dasturlar»: Audio va video darsliklar, dictionarlar, va animatsiyalar yordamida bolalar chet tillarini o'rganishlari mumkin. Bu usul, o'rganish jarayonini ko'rib chiqish, tinglash va gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun juda samarali bo'ladi.

4. «So'z va gaplashish klublari»: Yosh bolalarni chet tillarini o'rganish uchun maqola yozish, gaplashish va ijodiy mashg'ulotlar tashkil etish juda foydali bo'ladi. Bu klublar bolalarga tillarni amaliy ravishda qo'llash, do'stlar bilan munozara qilish va ijodiylikni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

5. «Internet orqali darsliklar va onlayn resurslar»: Internet, chet tillarini o'rganish uchun bo'lgan ko'p mavqelardan foydalanish imkoniyatini beradi. Onlayn darsliklar, videolar, o'yinlar va interaktiv testlar yordamida bolalar o'rganishlarini mustahkamlashtirishlari mumkin.

Yosh bolalarni chet tillarini o'rganish jarayonida qiziqtirish uchun mahalliy o'qituvchilarning ham, bolalar bilan birga bo'lib, ularning qiziqishlariga va talablarningi ko'rib chiqishga intilishi muhimdir.

O'smirlar (yoshi 16 yoshdan yuqori) uchun chet tillarini o'rganish metodikalari o'quvchilarining kognitiv va o'qish uslublariga muvofiq shakllanishi kerak. Bu o'smirlar o'z o'qish va o'rganish yo'nalishlari, hayot tajribalari va maqsadlari asosida

chet tillarini o'rganishni qabul qilishadi. Quyidagi metodikalar bu maqsadlarga erishishda yordam berishi mumkin:

1. «So'z va so'zlashish kurslari»: O'smirlar uchun xususiy kurslar, qiziqishlariga mos chet tillarini o'rganish uchun muhim bo'ladi. Bu kurslarda o'quvchilar samarali tarzda tilni mustahkamlashlari, so'zlashish ko'nikmalarini oshirishlari va muhim so'zlar va frazalarni o'rganishlari mumkin.

2. «Til bo'yicha turar-joylar va ijtimoiy klublar»: O'smirlar uchun til bo'yicha turar-joylar va ijtimoiy klublar, masalan, til bo'yicha konferanslar, atrof-muhitlar va qiziqishlari bilan birgalikda tilni o'rganish uchun o'zaro munosabatlarni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

3. «Onlayn darsliklar va ilovalar»: Internet orqali erkin va oson ravishda chet tillarini o'rganish imkoniyati mavjud. Onlayn darsliklar, ilovalar va dasturlar, masalan, Rosetta Stone, Duolingo va Babbel kabi, o'smirlar uchun samarali usullar bo'lib hisoblanadi.

4. «Matnlar va audiodarsliklar»: Klassik yoki savdo muhitiga mos matnlar va audiodarsliklar o'smirlarga tilni mustahkamlash va tinglash ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam berishi mumkin. Bu usullar o'smirlarni tilni amaliy ravishda qo'llashga intilishlarini oshirishi mumkin.

5. «Axborot texnologiyalari»: Chet tillarini o'rganishda axborot texnologiyalari keng imkoniyatlar beradi. Masalan, bolalar uchun yaratilgan interaktiv o'yinlar, interfaol ilovalar va onlayn platformalar, masalan, TED Talks yoki BBC Learning English, o'smirlar uchun ilovadagi xabarlar bilan yaxshi o'zlashtirilishi mumkin.

6. «Muntazam amaliy mashg'ulotlar»: Amaliy mashg'ulotlar, masalan, xalqaro turar-joylarda, yozuvchi klublarida yoki muloqotlar o'rganish tajribasini o'shinishda yordam berishi mumkin. Bu mashg'ulotlar o'smirlarga tilni amaliy ravishda qo'llash va muvofiqlik bilan fikrlashlarni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

O'smirlarni chet tillarini o'rganish jarayonida motivatsiyalash, o'rganishni qiziqishlariga olib kelish va o'z-o'zlarini o'zlashtirish uchun mos bo'lgan usullar qo'llanilishi muhimdir. Bu, ularga tilni amaliy ravishda qo'llashlari, ozodlik va mustaqil o'rganishlari uchun kerakli samarali asoslar yaratishga yordam beradi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, ommalashib borayotgan jahon tillarini o'rganish bilan biz bir qancha afzalliklarga ega bo'lamiz qisqa qilib aytganda jahon madaniyati yutuqlaridan va axborot resurslaridan bahramand bo'lish, dunyo miqyosidagi muloqot qilish va xalqaro hamkorliklar olib borishga erishamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli qarori

2. [https://blog.xabar.uz/post/maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy usullari](https://blog.xabar.uz/post/maktabgacha%20ta%27lim%20jarayonida%20xorijiy%20tillarni%20o%27qitishning%20zamonaviy%20usullari).

3. https://goaravetisjan.ru/uz/секреты_обучения_дошкольников_английскому_возрасту/
4. https://cyberleninka.ru/article//xoriyiy_tillarni_o'qitishning_samarali_usullari.